

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 2, Sayı: 2, Mart 2015, s. 96-106

Bünyamin ÇALIK¹

EBU'L-HASAN HAKANİ'NİN İRŞAT VE TEBLİĞ METODU

Özet

Bu makalede, *Serveri Alperâni Pîran* lâkabıyla anılan Ebu'l-Hasan Harakanî'nin irşat ve tebliğ metodunun özelliklerini irdelemek olacaktır. Harakanî'nin irşat metodunda üveysilik, ilim, örnek olmak, tevazu, motivasyon, sevgi, tevekkül ve ümitvar olmak, nefis terbiyesi, dürüstlük ve doğruluk, temizlik ve temiz kalplilik, âdâb-ı muâşeret, gayret, yardımseverlik ve diğerkâmlık, sabır, ve irşatta süreklilik gibi özellikler dikkat çekmektedir. İrşad hizmetinin ifası, gerçekten ihtisas, tecrübe, bilgi ve sabır gibi meziyetler isteyen bir konudur. Zira bu hizmeti yapanın ve bu hizmete muhatap olanın her ikisi de insandır. İnsanlar ise, dış görünüşleri itibariyle birbirlerine benzerler, ama birbirine karşı bencildirler. Aynı ayrı alışkanlıkları, duyguları, düşünceleri, anlayışları, değer ölçüleri, gelenekleri ve görenekleri vardır. Ayrıca irşad hizmetinin ifası esnasında Kur'an'ın ışığında söz söyleme, güzel konuşma, kelime ve cümleleri layık olduğu yerlerine oturtma tekniklerinden de yararlanılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İrşat, Tebliğ, Metot

METHOD AND COMMUNICATION ENLIGHTENED ON THE ABU'L-HASAN HAKANİ

Abstract

In this article, the Server Alperâni Piran of Abu Hassan Harakani the enlightened the nickname, and check notice Properties. Üveysilik, Harakani method of scientific enlightenment, to set an example of humility, motivation, love, trust, and future, refined etiquette, honesty and integrity, clean, and clean-minded, polite, hard-working, love and altruism patience, and enlightened on drew attention to the features, such as continuity. Guiding the implementation of the service, the real specialization, experience, knowledge and virtues like patience is a question of hope. Because this service is to the caller and service. But it looks very similar, but on the other selfish. In addition, habits, emotions, thoughts, ideas, values, size,

¹ Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kars/Türkiye., buncalik@hotmail.com

traditions and customs. In addition, according to the Koran spiritual and moral rhetoric, rhetoric, words and phrases in the implementation process should also take advantage of technology is a worthy place to rest.

Keywords: Enlightened, Communication, Method

GİRİŞ

Ebu'l-Hasan el-Harakânî'nin irşat metoduna geçmeden evvel, konunun arka planını oluşturduğunu düşündüğümüz, “İrşad” ve “Tebliğ” lafızlarının tanımlanması üzerinde durmak faydadan hali olmayacaktır.

1. İrşad ve Tebliğ

İrşad sözlükte, doğru yolu göstermek, akli ve kalbi, mukni ve te'sirli eserler veya sözlerle gafletten uyandırıp hidâyet yolunu göstermek, Allah'a ibadet ve itaate kavuşturmadır.

Tebliğ ise, ulaştırmak, götürmek, bildirmek ve eriştirmek gibi anlamlara gelir. Zaman, yer ve nitelik açısından amaca ulaşma, sona varma, nihâyete erme, resmi bir yazıyı, kararı halka veya ilgililere duyurma, bildiri, beyanname, mesaj, bir dini başkalarına anlatma ve yayılmasına çalışma. "Be-le-ğâ" fiilinden "Tefil" babında masdardır. Çoğulu "Tebliğat"tır.²

Terim olarak irşad: Bu işe ehil kimseler tarafından insanları, dünya ve ahiret saadetine ermeleri için hak ve hakikate, doğru yola, salih amele ve her çeşit iyiliklere çağırarak, her türlü kötülükten kaçınmalarını telkin etmek. Hak ve hakikatı arayan kimselere bir mürşid-i ekmelin Kur'ânî ve İslâmî eserleriyle veya sözüyle Sırat-ı Müstakim olan İslâmiyet yolunu tanıtmayı ve tarif etmesi. İmanı kuvvetlendiren ve inkişaf ettiren tahkikî ve yakînî delillerle hak ve hakikatı talim ve tedris etmesidir.

İrşad kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de yer almamakla birlikte “rüşd” kökü ve ondan türeyen kelimeler on dokuz âyette geçmektedir.³ "Hidayet, doğruluk, isabet, hayır, fayda, reşid olma" manalarına gelen bu kelimeler mutlak olarak veya insana nisbet edilerek kullanılmış, bir âyette mürşid ismi dolaylı biçimde Allah'a izafe edilmiştir.⁴

İrşatta muhatap olan, yani irşâd edilecek kimseler hem gayrimüslimler ve hem de müslümanlardır. Müslüman olmayanları irşâd; onları iman ve İslâm'a davet etmek demektir. Müslümanları irşâd ise; onlara imanın gereği olan salih amel ve güzel ahlâkı telkin etmektir.

İrşâdı yapacak kimseler Peygamberlerden sonra, salih müminler ve din bilginleridir. İrşâd, dini bir emir olup müslümanlar üzerine farz-ı kifayedir. Müslümanların içlerinden bir grup bu görevi yapınca diğerlerinin üzerinden düşer. İnsanları irşâd edecek mürşidleri, din bilginlerini yetiştirmek müslümanlar üzerine farzdır. Kur'an-ı Kerîm'de: "Sizden, insanları hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten alıkoyan bir topluluk olsun"⁵ buyrulur. Ümmet; grup, sınıf anlamındadır. İçinizden irşâd görevini yapacak bir grup bulunsun" veya "sizden, emr-i bi'l ma'ruf ve nehy-i ani'l münker yapacak bir topluluk oluşsun" demektir.

² İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts. VIII, 419; Ebü'l-Feth Burhaneddin Nasır b. Abdüsseyyid b. Ali Mutarrizi, (ö.610/1213), *el-Mugrib fi tertibi'l-mu'rib*; thk. Mahmûd Fahuri. Haleb: Mektebetu Usame b. Zeyd, 1979. I, 85.

³ Muhammed Fuad **Abdülbaki**, *el-Mu'cemu'l-Müfehres*, "rşd" md. s. 320.

⁴ Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali Cürcani, (ö.816/1413), *et-Ta'rifat*, Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebî, 1938. "tevfik" md. s.62.

⁵ Âlu İmrân, 3/104.

Nitekim Yüce Allah başka bir ayette, Hz. Musa ve ona bağlı olanların tebliğe ısrarla devam etmelerini faydasız gören bazı insanlardan söz ederken, şöyle bir açıklamada bulunmuştur: *"İçlerinden bir topluluk, "Allah'ın helâk edeceği yahut şiddetli bir şekilde azaba uğratacağı bir kavme hâlâ ne diye tebliğe bulunuyorsunuz?" dediler. Tebliğe devam edenler şu cevabı verdiler: Rabbiniz huzurunda özür beyanı yüzünden, bir de belki kendilerine gelir, korunurlar ümidiyle"*⁶

Merhum müfessir Elmalılı, bu ayeti açıklarken şöyle buyurmuştur: "Tebliğ vazifesini yerine getirme, herkese son nefesine varıncaya kadar bir nevi farzdır. Bununla beraber, dünyada hiçbir hususta ümitsizliğe düşmek caiz değildir. Her ne kadar günahkâr olurlarsa olsunlar, insanların tövbe ve takvasını arzu ve ümit etmek de bir vazifedir. İnsanlığın hali sürekli değişmedir ve kader sırrı meydana gelişinden önce bilinmez. Ne bilirsiniz, bu güne kadar hiç söz dinlemeyen bu insanlar belki yarın dinleyiverir ve sakınmaya başlar, bütün bütün sakınmazsa, belki biraz sakınır ve bu sayede azabı hafifler. Her halde tebliğde bulunup öğüt vermek, tebliği terk etmekten evlâdır. Tebliği bütünüyle terk etmekte ise, hiç bir ümit yoktur. Hiç bir mukavemete maruz kalmayan fenalık daha süratle yayılır. Herhangi bir fenalığın aslımı silmek mümkün olmasa da hızını azaltmaya çalışmak da göz ardı edilmemelidir."⁷

İnsanlık tarihinde doğru veya yanlış hiçbir sistem ve hiç bir nizam büyük kitleler tarafından kendiliğinden kabul edilmemiştir. Her hangi bir nizam ve ideolojinin kabul edilmesi için mutlaka o nizam ve ideolojinin davetçilerinin bulunması gerekir. Din için de bu genel kaide geçerlidir. Allah Teâlâ'nın insanların hidayeti için peygamberler göndermesi, bu peygamberlerin, Allah'ın dinini yeryüzünde hâkim kılmak için daimi bir çalışma içerisinde bulunmaları bunun apaçık bir delilidir.

İrşad ve Tebliğ faâliyetinin nasıl yapılacağı konusunda peygamberler en güzel örneklerdir. Kur'an peygamberimize bunun nasıl yapılacağını özlü bir şekilde şöyle haber veriyor: *"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et ve onlarla en güzel bir biçimde mücadele et. Süphesiz senin Rabbin yolundan sapmanı bilendir ve hidayete ereni de bilendir."*⁸

Daha ziyade içe yönelik bir faaliyet olarak Müslümanların dinî görevlerini yerine getirmesine katkıda bulunma çerçevesinde düşünülen irşadın gerekliliği açıktır. İnsan, dünya hayatında doğru yoldan ayrılmaması, dolayısıyla ebediyet âleminin mutluluğunu elde edebilmesi için bazı imkânlarla sahip olmakla birlikte bir takım engellerle de karşılaşmaktadır. Onun sahip bulunduğu imkânlar selim yaratılış, akıl ve sosyal tecrübe türünden şeylerdir. Engeller ise bu imkânların yozlaşması veya yetersiz kalmasından başka yine İnsan fitratından ve hariçten gelen yanıltıcı ve saptırıcı faktörlerin etkin güç kazanmasıdır.⁹

1. İrşad Hizmetindeki Ana Unsurlar

İrşad hizmetindeki ana unsurlar, şunlardır:

- 1) İnsan
- 2) İrşad hizmetinin gayesi
- 3) İrşadın usulü
- 4) İrşad hizmetinin ifası

Bu temel unsurlar hakkında kısa bir bilgi vermek faydalı olacaktır. Bu itibarla:

⁶ el-Ârâf, 7/164.

⁷ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1971, IV, 2313.

⁸ Nahl, 16/125.

⁹ DİA. Bekir Topaloğlu, "İrşad" Mad. XXII, 354-355.

a. İnsan

Şüphesiz irşad hizmetinin en önemli unsuru insandır. İrşad eden de edilen de insandır. O halde “İnsan ne dir? Kimdir?” soruları, hala zihinleri meşgul etmektedir.

Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve yaratılmışların en şerefli olan insanın yaratılışını Kur'an-ı Kerim şöyle ifade etmektedir:

"Andolsun ki, biz insanı (Âdem'i) kuru bir çamurdan, sûretlenmiş bir balçıktan yarattık"

10

"Hani Rabbin, meleklerle "Ben, (yeryüzünde) (kupkuru bir çamur)dan, mesnun (tağyir ve tahvil ile özel bir şekilde yaratılmış) bir balçıktan bir beşer yaratacağım " demişti. O halde onun yarattığını tamamlayıp tam bir insan suretine getirip, ona ruhumdan üflediğim zaman siz derhal onun için secdeye kapanın" ¹¹

"Andolsun ki sizi (babalarınızın sulbünde) yarattık, sonra da (analarınızın rahminden size sûret verdik. (Yahut evvelâ ruhları yarattık. Sonra atanız Hz. Âdem 'i tasvir ettik) sonra da secde edin!" de (ye emir ver) dik. İblis müstesna (melekler) hemen secde ettiler. (Fakat İblis dayattı) secde edicilerden olmadı" ¹²

"Andolsun ki biz insanı (Âdem 'i) süzülmiş bir çamur (ve hülâsasın) dan yarattık. Sonra onu (yani Âdem'in evlatlarını) bir nutfe kılıp, sağlam bir karargâhta (rahimde) yerleştirdik. Sonra o nutfeyi uyumuş kan olarak yarattık. Arkasından o kanı bir parça et olarak yarattık ve o eti kemik (üzerin)e et giydirdik. Sonra onu (rahimde) başka bu hilkat olarak inşa ed(ip ruh üfle)dik. (Bütün hüküm ve kudretinde) yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne güzel ve ne yücedir" ¹³

Görüldüğü üzere Allah insanı topraktan yaratmış ve bu yaratılışın yeryüzünde kendi vekilliğini/halifeliğini yapacağını bildirmişti. Ancak melekler buna itiraz etmiş ve kendilerinin Allah'ı sürekli andıklarını ve hiç kusur işlemediklerini ileri sürerek "yeryüzünde bozgunculuk yapacak birisini mi" yaratacağını söylemişler ve Hz. Âdem'in yaratılışına razı olmamışlardır. ¹⁴ Ancak Cenabı Allah "Âdem (a.s)'e bütün (mahlûkatın) isimleri(ni) öğretti. Sonra onları meleklerle gösterip: "Eğer siz doğrucular iseniz (her şeyin içyüzünü biliyorsunuz) bunların isimlerini bana haber verin" dedi" ¹⁵ ayetiyle meleklerin ancak verilen bilgiler dâhilinde hareket edeceğini, her şeyin hikmetinin Allah tarafından daha iyi bilindiğini ferman buyurmuştur. "(Melekler de bilgisizliklerini itiraf edip): "Ey Rabbimiz seni her şeyden tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka bir şey bilmeyiz. Gerçekten (her şeyi) hakkıyla bilen, hüküm ve (üstün) hikmet sahibi sensin" dediler.¹⁶ Daha sonra Allah ü Teâlâ Âdem'e, meleklerle varlıkların isimlerini haber vermesini emredince, Hz. Âdem de meleklerle isimlerini bir bir saydı. Bunun üzerine melekler Âdem'e secde ettiler. Ancak İblis (şeytan) secde etmeyip dayattı. Gururuna dokundu ve kendisinin ateşten yaratıldığını ileri sürerek Hz. Âdem'e secde etmesinin cezasını Allah'ın meclisinden kovulmakla ödedi. Bunun üzerine İblis Allah'a tövbe ederek dünya hayatı boyunca izin istedi ve Allah'ın kullarını kendi yanına çekeceğine and içerek yeryüzüne indi.¹⁷

¹⁰ Hicr, 15/26

¹¹ Hicr, 15/28

¹² A'râf, 7/11

¹³ Müminin, 23/12-16.

¹⁴ Bakara, 2/30.

¹⁵ Bakara, 2/31.

¹⁶ Bakara, 2/33.

¹⁷ Bakara, 2/34, Sâd, 38/71-74.

Özetle İnsan, yaratılmışların en güzeli, çok nezih gıdalarla beslenen, çeşitli nakil vasıtalarıyla karada ve denizde gezdirilen, kerametiyle birçok varlığı kendisine hizmet ettiren, hatta göklerde ve yerde olanların hepsi emrine verilmiş olan, bir halifedir. Diğer yönüyle insan, bencil, sabırsız, menfaatine düşkün, sıkıntılara tahammülsüz, nimetlere karşı nankör, çabuk değişen bir ruh yapısına müptela kılınmış bir varlıktır

b. İrşad Hizmetinin Gayesi

İrşad hizmetinin gayesi, insanoğluna dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayan hidayet yolunu göstermek ve sırf Allah rızası için ona hak ve hakikati öğretmektir. Şüphe yok ki yüksek hakikatler, sadece Kur'an ve Sünnette bulunur. İrşadına çalışılan insanların akıl ve kalplerinde saklanılacak ve onların hidayetine ışık tutacak kutsi hakikatler de ancak bunlar olabilir.

İrşad hizmetini üstlenenin vazifesi de bu gerçekleri, muhatabı olan insanlara güzelce aktarmak ve onların anlayabileceği bir dille akıllarının gözleri önüne sermektir. Çünkü asıl müşid Kelamullah olan Kur'an'dır. Kur'an'ın yüksek irşadına en canlı örnek ve rehber, Habibullah olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. İrşad görevini üstlenenin vazifesi de, muhataplarını, Kur'an ve Sünnet'e ulaştırmak ve tanıştırmaktır. Bunun ötesi ise, tamamıyla Allah'a ait bir tasarruftur.¹⁸

b. İrşadın Usulü

İrşadın usulünde dikkat edilmesi gereken en önemli husus muhatabı dikkate almaktır. Bu demektir ki irşadın usulü insanın fitratına asıl yapısına riayet etmek olmalıdır.

Zira fitrat bozulur, ama değişmez. Kur'an, bu gerçeği bize şöyle anlatıyor: "*Ey Muhammed! Hakka yönelerek kendini Allah'ın insanlara yaratılıştaki verdiği dine ver. Zira Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur, fakat insanların çoğu bilmezler.*"¹⁹

İrşad hizmetine muhatap olan insanlar, fikir, his, zekâ bakımından bir değildiler. Ama hiç değişmeyen asıl yapıda, fitratta birdirler. Dolayısıyla aynı vaazı dinleyen bu insanlar, söylenen sözleri farklı seviyelerde anlasalar bile, kendilerine düşen hisseyi, payı almış olurlar.

Yeter ki yapılan tavsiyeler fitratlarına uygun gelen tavsiyeler olsun.

İnsanların fitratlarına uygun olan öğütler ve tavsiyeler ise, ancak Kur'an ve Sünnetin yüksek üslubu içerisinde bulunur. Çünkü insanı, Rabbülalemin olan Allah, en güzel bir surette yaratmıştır. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.)'i, peygamber olarak Allah seçmiştir. Kur'an ise, Allah'ın kelamıdır. Hz. Muhammed'in peygamber olarak vazifelendirilmesi, Kur'an'ın indirilmesi gibi bütün bu İlahi tasarruflar, tamamen insanların irşadına yöneliktir. Gerçek bir müşid olan Kur'an'ın emirlerini ve yasaklarını hakkiyle anlayıp

¹⁸ M. Zeki Karakaya, *I. Din Şurası Tebliğ Ve Müzakereleri*, (1-5 Kasım 1993), DİB. Yayınları, Ankara 1995. "İrşad Hizmetini Üstleneceklerde Aranılan Nitelikler" s.202-204.

¹⁹ Rum, 30/30.

Ebu'l-Hasan Harakanî'nin İrşat ve Tebliğ Metodu

bereketli hadisleri, fazilet örneği işleri ve edepli ahvaliyle insanlara öğreten, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'dir.²⁰

Böylece toplumu, diğer bir anlatımla cemaati çeşitli yönleriyle tanımayan bir müşid, bir hatip ya da vaiz pek faydalı olamaz. Hatta bazen zararlı bile olabilir. O nedenle Hakk'a, güzel ahlaka, doğruya ve erdemliğe davet edilen toplum veya cemaatin şu yanlarını bilmemizde birçok yararlar vardır. Bunları şöyle özetleyip sıralayabiliriz:

- 1) Yaşayış biçim ve düzenlerini,
- 2) İnanç durumlarını ve saplantılarını,
- 3) Daha çok hangi akımın, hangi görüş ve düşünüşün tesirinde kaldıklarını,
- 4) Psikolojik durumlarını, farklı yapılarını,
- 5) Kültür seviyelerini,
- 6) Zaaflarını ve eğilimlerini,
- 7) Ekonomik yapılarını,
- 8) İdeolojik saplantılarını,
- 9) Politik temayüllerini,
- 10) Daha çok ilgi duydukları konuları

Ayrıca irşad hizmetinin ifası esnasında Kur'an'ın ışığında söz söyleme, güzel konuşma, kelime ve cümleleri layık olduğu yerlerine oturtma tekniklerinden de yararlanılmalıdır. Bu konuyu şu başlıklar altında özetleyebiliriz:

- 1) Kelimeleri telaffuz ederken dikkatli olmak, harfleri mahreçlerinden çıkarmaya özen göstermek,
- 2) Kelime hazinesini devamlı zenginleştirmek,
- 3) Bunun için de bilerek, anlayarak çok okumak, lüzumlu görülen kısımları tekrar etmek,
- 4) Çok rahat bir davranış içinde bulunmak; karşısındakine hep güven, yakınlık ve dostluk telkin eder şekilde vakur ve nazik davranmak,
- 5) Kendine güvenmek ve konuya mutlaka hâkim olmak,
- 6) Düzenli, düzgün konuşmaya özenmek, mümkün olduğu nispette kısa cümleler kullanarak konunun rahat anlaşılmasını sağlamak,
- 7) Tumturaklı, girift sözlerden, ağır terimlerden kaçınmak ve orta seviye insanları göz önünde bulundurarak bir anlatıma yer vermek,
- 8) Bazen akla ve mantığa, bazen duygu ve düşünceye seslenip inandırıcı bir şekilde malzeme vermeğe çalışmak,
- 9) Konuşurken el, kol, göz ve ağız hareketlerine dikkat etmek, mimikleri kontrol altında tutmak,
- 10) Konuşma sürüp giderken dinleyenlerden bir veya birkaç kişinin yüzüne gözleri dikmemek, cemaatin hepsini muhatap edinip gözleri hepsinin üzerinde gezdirmek,
- 11) Ses tonunu ve varsa mikrofonu çok iyi ayarlamak; çok önemli bölümleri işlerken sesi biraz yükseltmek ve fakat çok geçmeden sesi alçaltıp normal ölçüde tutmak ve cemaatin dikkatini daha çok toplayabilmek için de uygun misaller getirmek, ancak bunu yaparken henüz misale geçmeden az bir duraklamada bulunmak,

²⁰ M. Zeki Karakaya, a.g.m. s.204.

12) Konuyu planlı biçimde yavaş yavaş genişletmek ve dinleyicilerin dikkatini dağıtmamak için sürükleyici, tıpkı bir zincirin halkaları gibi irtibatlı konuşmak ve bu suretle de asıl temayı sona bırakmak,

13) Konuyu zevkle dinlenebilecek bir süreyle sınırlamak.

d. İrşad Hizmetinin İfası

İrşad hizmetinin ifası, gerçekten ihtisas, tecrübe, bilgi ve sabır gibi meziyetler isteyen bir konudur. Zira bu hizmeti yapanın ve bu hizmete muhatap olanın her ikisi de insandır. İnsanlar ise, dış görünüşleri itibariyle birbirlerine benzerler, ama birbirine karşı bencildirler. Aynı ayrı alışkanlıkları, duyguları, düşünceleri, anlayışları, değer ölçüleri, gelenekleri ve görenekleri vardır. Daha bunlar gibi nice farklı özellikleri ve tutkuları bulunmaktadır. İslam Dini adına yapılan irşad hizmeti ise, insanoğlunun itikat, ibadet ve ahlakla ilgili bütün duygu, düşünce ve davranışlarını, Kur'an ve Sünnetin çerçevelediği ölçünün içerisine alması için ona yol göstermektir. Ama bir tarafta insanoğlunun bir nevi tiryakisi olduğu alışkanlık, gelenek ve görenekleri, diğer tarafta ise, uyulması istenen İslami ölçüler bulunmaktadır. Alışkanlık ülfeti, ülfet gafleti, gaflet ise dalaleti doğurur. Bu yüzden onu, bu hususi zevk ve ölçüleriyle kurduğu dünyasından ayrılmasına çağırmak, adeta onu ölümle burun buruna getirmek kadar zora koymak demektir.²¹

3.İrşad Hizmeti Yapacak Kişilerde Aranacak Vasıflar

İrşad hizmeti yapacak kişilerde aranacak vasıfları şöyle özetleyebiliriz:

- 1) İlim ehli olmak
- 2) İlmi ile amel olmak
- 3) Hilim sahibi olmak
- 4) Şecaat sahibi ve hakkı söylemekten çekinmeyen birisi olmak
- 5) Hizmetinde insanlardan bir karşılık beklememek
- 6) Kanaatkâr olup dünya malına haris olmamak
- 7) Güzel konuşan bir hatip olmak
- 8) Muhataplarının seviyesine inmek
- 9) İrşad hizmetinin cemaatine etkili olacağına inanmak
- 10) Mütevazı olmak
- 11) İlmini gizlememek ve esirgememek
- 12) Takva ehli olmak
- 13) Vakur olmak
- 14) Yüce himmetli olmak
- 15) Sabırlı olmak

4. Ebu'l-Hasan Harakanî'nin İrşad Ve Tebliğ Metodu

Harakanî'nin irşad ve tebliğ metodunda; üveysilik, ilim, örnek olmak, tevazu, motivasyon, sevgi, tevekkül ve ümitvar olmak, nefis terbiyesi, dürüstlük ve doğruluk, temizlik ve temiz kalplilik, âdâb-ı muâşeret, gayret, yardımseverlik ve diğer kâmlık, sabır, ve irşatta süreklilik gibi özellikler dikkat çekmektedir.

Üveysilik:

Üveysilik; Bir şeyhe bağlanıp resmî sülük görmeyen, ancak Hz. Peygamber (s.a.v.) veya bir velinin ruhunun etkilemesiyle terbiye ve irşad olanlar.²² Üveysi olmak için itikadın düzgün olması ve dinimizin emirlerine uyulması gerekir. Ayrıca, çok sevmek de şarttır. Böyle bir

²¹ M. Zeki Karakaya, a.g.m. s.205.

²² Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, s.280.

Ebu'l-Hasan Harakânî'nin İrşat ve Tebliğ Metodu

kimse, istediği velinin üveysisi olabilir. Üveysi olan da, o veli tarafından terbiye edilerek yükselir.

Üveysilik; Harakani'nin irşat yöntemlerinin belki de en önemli ve en etkin olanıdır. Zira kendisi de bu yolla kemalata ulaşmıştır. Kaynaklarda ümmî olduğu, Bâyezîd-i Bistâmî'nin (ö.234/848) manevî bir işaretini üzerine Kur'an okumaya başladığı kaydedilmektedir. Harakân'dan Bistâm'a gidip Bâyezîd'in türbesini ziyaret eden Harakânî'nin Bâyezîd-i Bistâmî'nin ruhaniyetiyle terbiye edildiği ve şeyhinin Bâyezîd olduğu kabul edilir. Harakânî'nin Bâyezîd ile ilişkileri hakkında bazı menkıbeler de anlatılmaktadır.²³

Bâyezîd'in tasavvuf tarzını benimseyen Harakânî'nin Hakk'a ermek için zor riyazetlere, çetin mücâhede ve çilelere katlandığı bilinmektedir.

Şeyh Ebu'l-Hasan-i Harakânî Bâyezîd-i Bistâmî (Ebu Yezâd Tayfur bin İsa b. Âdem b. Surûşân Sultanulârifân, (d.161/777-ö.234/848 veya d.188/804-ö.261/875) ile farklı bir yolla, yani ruhanî olarak iletişim kurarak kendisine mürit olmuş ve Bâyezîd de halkın irşadı için Harakânî'yi görevlendirmiştir. Ayrıca Bâyezîd'in yaklaşık bir asır önce, Harakânî'nin geleceğinden haber verdiği ve onun nuru hürmetine manevî makamlara ulaştığını itiraf ettiği de kaydedilmiştir.²⁴

Tasavvuf çevrelerinde, İki sûfî ya da şeyhin birbirlerini görmedikleri halde yekdiğerinin ruhaniyetinden tasavvufî terbiye almaları inancı ve durumunun başka örnekleri de vardır. Bazısına göre “Üveysiliğin” bir kolu da, kendisiyle görüşmediği halde Hz Peygamber'in ruhaniyeti veya büyük evliyalarından birinin ruhaniyetinden feyiz alan ve görünürde bir şeyh ve müridin terbiyesine ihtiyaç duymayan sufilerden oluşur. Örneğin Hz. Peygamber'i görmemiş olan bazı sûfilere göre de onunla manevî âlemde defalarca görüştüğü iddia edilen Üveys b. 'Amir b. Mâlik el-Karanî'nin (ö. 37/657), onun nurları membandan terbiye aldığına inanılmıştır. Dolayısıyla bu hususta ona benzeyen ve bu yolla terakki eden diğer sûfiler de onun adına gönderme ile “Üveysî” olarak kabul edilmiştir.

Yine bazı sufilerin inancına göre Bâyezâd-i Bistâmî Câfer-i Sâdık'ın (ö. 148/765) ruhaniyetinden, Şeyh Ebu'l-Hasan-i Harakânî, Bâyezîd'in ruhaniyetinden ve Şeyh Bahâeddîn Nakşbend'in (ö. 791/1389) de Abdulhâlik-i Gucdevânî'nin (ö. 615/1218) ruhaniyetinden terbiye almıştır.²⁵

Ebu'l-Hasan, yıllarca sürekli Bâyezîd'in mezarını ziyaret ederek huzurunda saygıyla durup dua etmiş ve ruhaniyetinden tasavvufî terbiye almıştır. Bâyezîd-i Bistâmî de kendisinden yaklaşık bir asır sonra Bistâm'a bağlı Harakân köyünde dünyaya gelecek olan Ebu'l-Hasan'ın gelişinden haber vermiş, onun ahlâkî erdemlerini ve hatta fizikî niteliklerini bir bir anlatarak müritlerine izah etmiş ve onu kendine halife seçmiştir.

Ebü'l-Hasan'm Bâyezîd'le ilişkisi, Bâyezîd'in onu kendine halife seçerek irşatla görevlendirmesi konusundaki menkıbe “*Muntahab-i Nuru'l-Ulûm*”²⁶ da şöyle geçer:

²³ Hasan Çiftçi, “Şeyh Harakânî İle Şeyh Bâyezîd Arasındaki İlginç Manevî İlişki”, *Nüşa*, Yıl: III, Sayı:11, Güz 2003, s. 23.

²⁴ Hasan Çiftçi, a.g.m. s.25.

²⁵ Hasan Çiftçi, a.g.m. s.26.

²⁶ Hasan Çiftçi, *Şeyh Ebu'l-Hasan Harakân: Hayatı, Çevresi, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, Nûru'l-'Ulum ve Münâcât'ı: Çeviri-Açıklama-Metin*, Şehit Ebu'l- Hasan Harakânî Derneği Yayınları, Ankara 2004, s. 430.

Şeyh Ebu'l-Hasan ilk başta on iki yıl veya bazısına göre on sekiz yıl, sürekli şunu görev edinmişti: Yatsı namazını cemaatle kıldıktan sonra Sultanulârifin/Bâyezîd'in türbesine yönelir gider, onu ziyaret eder ve oradan geri dönerek sabah namazına kadar kendi tekkesinde hazır bulunurdu; böylece her gece üç fersah yol yürümüş olurdu. Bu süreden sonra Bâyezîd'in türbesinden bir ses geldi: "İrşat için oturma zamanı geldi."

Ebu'l-Hasan, "Ey Şeyh, benim işime himmet lütfet, ben ümmî bir insanım; şeriati bilmiyorum, Kur'ân öğrenmemişim, dedim", der.

Yine ses geldi: "Bende olan ve bana verilen şeyin tamamı, senin bereketinle oldu."

"Ey Şeyh, sen yüz küsur yıl benden önce yaşadın, bu nasıl olur? dedim."

"Bir vakit Harakân'in yanından geçerken, bir nurun göğe doğru yükseldiğini gördüm; arzulanmış halde otuz yıl geçmişti yerine gelmeyen bir isteğim/hacetim vardı; gayiptan bir ses geldi:

"Senin isteğinin yerine gelmesi için o nuru aracı yap" dedi.

"O kimin nurudur?" dedim

"Benim özel kullarımdan bir kulun sadâkat nurudur; adı Ali, künyesi Ebu'l-Hasan", diye cevap verdi. O hacetimi istedim, maksadım yerine geldi.

Sonra bir ses geldi: "Ey Ebu'l-Hasan, de: "E'ûzu billâh.""

Ebu'l-Hasan der: "Tekkeye varınca Kur'an'ın tamamını hatmetmiş oldum."

Aynı menkıbe Tasavvufun temel kaynaklarından sayılan Attâr'ın Tezkiretu'l-Evliyâ'sın'da²⁷ ise şöyle yer almıştır:

Naklederler ki, Şeyh Bâyezîd her yıl bir kez Dihistân'da şehitlerin mezarlarının bulunduğu kumlu tepeyi ziyarete gelirdi. Harakân'dan geçerken durur ve havayı koklayıp nefes alırdı.

Müritler ona: "Ya Şeyh, biz hiçbir koku hissetmiyoruz, sen neyin kokusunu alıyorsun?" dediklerinde, dedi ki:

"Evet, ama ben bu hırsızların köyünden bir erin kokusunu koklamaktayım. Bir er gelecek, adı Ali, künyesi Ebu'l-Hasan, benden üç derece önde olacak, aile sıkıntısı çekecek, çiftçilik yapacak ve ağaç dikecek."

Naklederler ki, Şeyh başlangıçta on iki yıl boyunca yatsı namazım Harakân'da cemaatle kıldıktan sonra Bâyezîd'in türbesine yönelir ve Bistâm'a gelirdi, durup derdi:

"Ey Allah'ım, Bâyezîd'e ihsan ettiğin hil'atten Ebu'l-Hasan'a bir koku ver!"

Ondan sonra geri döner, sabah vakti Harakân'a varırdı ve yatsı namazı abdestiyle, Harakân'da sabah namazı cemaatine yetişirdi.

Naklederler ki, vaktiyle bir soyguncu, izinin takip edilememesi ve anlaşılabilmesi için gerisine geri yürürdü. Şeyh demişti ki:

"Bu hadise peşinde bir soyguncudan daha eksik olamam."

Artık bundan sonra Bâyezîd'in türbesinden gerisin geri yürüyerek çıkardı, onun türbesine sırtını dönmezdi. Böylece on iki yıl sonra onun türbesinden ses geldi:

"Ey Ebu'l-Hasan, irşat için oturma zamanı geldi."

Şeyh: "Ey Bâyezîd, bir himmet lütfet ki, ben ümmî bir insanım; şeriattan bir şey bilmiyorum ve Kur'an okumamışım," dedi.

²⁷ Ebu Hamid Feridüddin Muhammed b. İbrahim Nisaburi Attar, (ö.618/1221), *Tezkiretü'l-Evliya*, trc. Süleyman Uludağ, Bursa: İlim ve Kültür Yayınları, 1984.

Ebu'l-Hasan Harakanî'nin İrşat ve Tebliğ Metodu

Bir ses geldi ve: "Ey Ebu'l-Hasan, bende olan ve bana verilen şey senin bereketinle verildi," dedi.

Şeyh: "Sen benden yüz otuz küsur yıl önce yaşadın, bu nasıl olur?" deyince:

"Evet, doğrudur. Fakat ben Harakân'dan geçerken, Harakân'dan doğup göğe doğru yükselen bir nûr gördüm; dilediğim bir hacet otuz yıl olmuştu hâlâ yerine gelmemişti. Gayıptan sırıma nida geldi ki: "Ey Bâyezîd, senin dileğinin yerine gelmesi için o nura hürmetle şefaati yap," dedi."

"Ey Allah'ım! O kimin nurudur?" deyince, gayıptan bir ses geldi:

"Ebu'l-Hasan dedikleri, has bir kulumun nurudur; senin isteğinin yerine gelmesi için o nuru şefaati yap."

Şeyh diyor ki: "Harakân'a varınca yirmi dördüncü günde Kur'an'ın tamamını öğrendim." ²⁸

SONUÇ

Mürşid-i kâmil olduğu büyük sufiler tarafından ifade edilen Ebu'l-Hasan Harakanî (K.S.)'nin bir mürşitte bulunması lazım gelen vasıflara haiz ve ehl-i ilim, ilmi ile amil, hilim sahibi, şecaat sahibi ve hakkı söylemekten çekinmeyen birisi, hizmetinde insanlardan bir karşılık beklemeyen, kanaatkâr olup dünya malına haris olmayan, güzel konuşan bir hatip, muhataplarının seviyesine inebilen, ilmîni gizlemeyen ve esirgemeyen, takva ehli, vakur, yüce himmetli ve sabırlı bir Allah dostuydu.

Ebu'l-Hasan Harakanî (k.s.)'ye göre İslâm, sürtüşme, tartışma, bölünme ve parçalanma dini değildir. Onun ruhunda ve mayasında ancak Allah'a kul olmanın derin manası, birbirimize kardeş olmanın yüksek anlamı yatmaktadır. Dinde kula kul olma basiretsizliği yoktur.

Ebu'l-Hasan Harakanî (k.s.) insanlar arasında ayırım yapmadan, genç ihtiyar, kadın erkek, herkese tebliğde bulunmuştur.

Ebu'l-Hasan Harakanî (k.s.) tebliğ vazifelerini yerine getirirken, çeşitli sıkıntılarla karşılaşmışlar, ama hiç bir zaman yolundan sapmamış ve davasından taviz vermemiştir. Bu vazifelerinde zorlayıcı herhangi bir yola başvurmamış sadece tebliğ vazifesini yerine getirmiş ve sonucu Allah'a bırakmıştır.

Özetle Ebu'l-Hasan Harakanî (k.s.) insanları Rabbin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle davet etmiş, bilgisiyle amel eden âlim ve nimetlere şükür eden sâlih kullardan birisiydi.

²⁸ Hasan Çiftçi, a.g.m. s.27.

KAYNAKLAR

- Buharî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Buharî (ö.256/870) *Sahihu'l-Buharî*, İstanbul 1325/1907.
- Burhaneddin Zernuci, (ö.593/1196), *Ta'limü'l-müteallim*; thk. Mustafa Aşur, Kahire : Mektebetü'l-Kur'ân, 1986.
- DİA. Bekir Topaloğlu, "İrşad" Mad. XXII, 354-355.
- Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhim el-Buhari Kelabazi, (ö.380/990), *et-Taaruf li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*; thk. Mahmûd Emin Nevevi, 2. bsk., Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân, 1980.
- Ebu Hamid Feridüddin Muhammed b. İbrahim Nisaburi Attar, (ö.618/1221), *Tezkiretü'l-Evliya*; trc. Süleyman Uludağ, Bursa: İlim ve Kültür Yayınları, 1984.
- Ebu İsmail Pir-i Herat Hace Abdullah b. Muhammed b. Ali el-Ensari Herevi, (ö.481/1089), *Tabakatü's-Sufiyye*; tsh. Muhammed Sürur Mevlay, Tahran: İntişarat-ı Tus, 1362.
- Ebu Muhammed Sadreddin Ruzbihan b. Ebi Nasr Bakli, (ö.606/1209), *Şerh-i Şathiyat*, Tahran: Gencine-i Nuviştehay-i İran, 1966.
- Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali Cürcani, (ö.816/1413), *et-Ta'rifat*", Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebî, 1938.
- Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü* Ağaç Kitapevi Yayınları.2009
- Hasan Çiftçi, "Şeyh Harakânî İle Şeyh Bâyezîd Arasındaki İlginç Manevî İlişki", *Nüsha*, Yıl: III, Sayı:11, Güz 2003.
- Hasan Çiftçi, *Şeyh Ebü'l-Hasan-i Harakânî*, (Hayatı, Çevresi, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri) "Nûru'l-'Ulûm ve Münacat"ı (Çeviri-Açıklama-Metin), Şehit Ebu'l-Hasan Harakânî Derneği Yay., Ankara, 2004.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts.
- Ebü'l-Feth Burhaneddin Nasır b. Abdüsseyyid b. Ali Mutarrizi, (ö.610/1213), *el-Mugrib fi tertibi'l-mu'rib*; thk. Mahmûd Fahuri. -- Haleb: Mektebetu Usame b. Zeyd, 1979. I, 85.
- İmdadullah Tehanevi(d.1818-ö.1859), *Ziyau'l-Kulûb*; mütercim Mehmed Esad Dede, (haz. Adnan Kaya), İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- Kemâleddin Abdürrezzâk b. Ebü'l-Ganâim Muhammed Kâşânî, (ö.736/1335), *Istilahatü's-Sufiyye*; thk. Muhammed Kemal İbrâhim Cafer, Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1981.
- Kutbuddin Abdulkerim b. İbrahim b. Abdulkerim el-Cilî (ö.767/ 832), *el-İnsânü'l-Kâmil fi Ma'rifeti'l-evahir ve'l-Evail*, Kahire: el-Matbaatü'l-Ezheriyye, 1316.
- M. Zeki Karakaya, *I. Din Şurası Tebliğ Ve Müzakereleri*, (1-5 Kasım 1993), DİB. Yayınları, Ankara 1995.
- Mehmet Fuat Köprülü (d. 1890-ö.1966), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB., Yay., Ankara,
- Muhammed b. A'la b. Ali el-Faruki el-Hanefi Tehanevi, (ö.1158/1745), *Keşşafu Istilahati'l-Fünun*, Beyrut: Dâru Sadır, [t.y.]
- Muhammed Fuad Abdülbaki, *el-Mu'cemu'l-Müfehres*, "rşd" md. s.320.
- Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1971, IV, 2313.
- Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İst, 1991.